

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ МЕШКАНЦІВ ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ (НА ПРИКЛАДІ М. ХЕРСОН)

THE MAIN SOURCES OF INFORMATION FOR RESIDENTS OF THE OCCUPIED TERRITORIES (ON THE EXAMPLE OF KHERSON)

У статті здійснено аналізування можливостей та умов отримання інформації мешканцями міста Херсон, яке перебувало під окупацією військ російської федерації; зазначено необхідність та важливість чесного й об'єктивного інформаційного простору, зокрема у воєнних умовах під час блокування зв'язку та масової пропагандистської риторики з боку загарбників; досліджено основні джерела, з яких мали змогу та черпали інформацію мешканці міста Херсон, перебуваючи в окупації 8 місяців і 10 днів.

Завдяки проведеному авторами емпіричному дослідженню, було виявлено причини/мотиви знаходження респондентів у місті Херсон під час повномасштабного вторгнення, перебування та період часу, проведений в окупації.

Було проведено емпіричне дослідження методом онлайн-анкетування, що дозволило виокремити найбільш доступні та найбільш популярні, серед мешканців окупованого міста, джерела інформації; доступні та найбільш використовувані в окупованому м. Херсоні соціальні мережі. Здійснено спробу дізнатися про можливість херсонців переглядати новини та отримувати об'єктивну та різноманітну інформацію про події в державі та окупованому місті зокрема, зважаючи на відсутність українського зв'язку.

У публікації висвітлено думку респондентів щодо доступності та умов користування месенджером та пошуковими системами; користування основними Інтернет-виданнями та онлайн-ресурсами, що були доступні в окупації. Отримано було інформацію щодо популярних та доступних для херсонців в окупації телевізійних каналів та радіохвиль, а також умови їх обрання та перегляду/прослуховування.

У статті окреслено не тільки джерела, з яких черпали інформацію херсонці, перебуваючи в окупації, а також умови, за яких мешканці мали можливість та певний доступ до різного роду джерел інформації; умови, за яких користувалися чи не користувалися пропагандистськими джерелами, зокрема телебаченням та радіо. Також було виявлено й доведено гіпотезу авторів, щодо незламності херсонців та їх віру в перемогу України через запитання щодо можливості долучення херсонців до кібервійська навіть під час окупації.

Ключові слова: джерела інформації, повномасштабне вторгнення, російсько-українська війна, окупована територія, емпіричне дослідження, анкетне онлайн-опитування.

The article analyzes the possibilities and conditions for obtaining information by residents of the city of Kherson, which was under occupation by the troops of the Russian Federation; the necessity and importance of an honest and objective information space, in particular in wartime during the blocking of communication and mass propaganda rhetoric by the invaders; the main sources from which residents of Kherson could and did obtain information while under occupation for 8 months and 10 days are investigated.

The empirical research conducted by the authors revealed the reasons/motives for the respondents' presence in the city of Kherson during the full-scale invasion, their stay and the period of time spent in the occupation.

An empirical study was conducted using the online survey method, which made it possible to identify the most accessible and most popular sources of information among the residents of the occupied city; available and most used social networks in the occupied city of Kherson. An attempt was made to find out about the ability of Kherson residents to view the news and receive objective and diverse information about events in the state and the occupied city in particular, given the lack of Ukrainian communication.

The publication highlights the respondents' opinion on the availability and conditions of using messengers and search engines; the use of major online publications and online resources that were available during the occupation. Information was obtained about the popular and accessible television channels and radio waves for Kherson residents under occupation, as well as the conditions for choosing and watching/listening to them.

The article outlines not only the sources from which Kherson residents received information during the occupation, but also the conditions under which residents had the opportunity and certain access to various sources of information; the conditions under which they used or did not use propaganda sources, including television and radio. The authors' hypothesis about the resilience of Kherson residents and their belief in Ukraine's victory was also revealed and proved by asking them about the possibility of Kherson residents joining the cyber army even during the occupation.

Key words: sources of information, full-scale invasion, Russian-Ukrainian war, occupied territory, empirical research, online questionnaire survey.

УДК [316.776:341.223.1]:355.01(470+571:477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.63.5>

Черкашина Т.О.

к.соціол.н.,
доцентка кафедри філософії, соціології
та соціальної роботи
Херсонський державний університет

Місік А.Р.

здобувачка ОП «Соціологія»
Херсонський державний університет

Постановка проблеми. Після повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року, місто Херсон було окуповане російськими військами 1 березня 2024 року, після п'ятиденної важкої оборони.

В цілому сьогодні українська держава знаходиться в стані інформаційної війни з окупаційними силами РФ та пропагандистськими

структурами, що розповсюджують дезінформацію.

На окупованих територіях України спостерігається постійна зміна джерел інформації через різні фактори. Зокрема, захоплення теле- та радіовишок окупаційними силами призводить до переривання трансляції українських медіа. Мешканці окупованих терито-

рій також змушені постійно змінювати мобільних операторів та інтернет-провайдерів, щоб зберегти доступ до правдивої та об'єктивної інформації.

Доступ до достовірної інформації є ключовим для забезпечення прав та безпеки громадян, особливо в умовах воєнного конфлікту. Розуміння того, які джерела інформації є надійними, затребуваними та доступними для мешканців окупованих територій, дозволить уряду та громадськості краще відповідати на потреби цих людей та забезпечувати їхню безпеку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження з проблем доступу до основних джерел інформації під час російсько-української війни, зокрема на окупованих територіях, на жаль, відсутні.

Щодо вивчення засобів масової інформації та джерел інформації у наукових доробках вітчизняних науковців, то даному питанню були присвячені роботи І. Білаш, О. Гарматій [1], О. Дмитровського [2], М. Недопитанського [3], О. Ятчука [4] та інших.

Постановка завдання. У своєму дослідженні ми спробували дослідити основні джерела інформації, доступні для мешканців тимчасово окупованих територій (на прикладі м. Херсон) та можливість й мотиви користування саме цими джерелами інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Від початку російського вторгнення в Україну, територія Херсонської області перебуває під ударами збройних сил Росії. У перший день вторгнення, 24 лютого 2022 року, російська армія перейшла адміністративний кордон Херсонської області з анексованим Кримом та розпочала окупацію регіону.

Через тимчасову окупацію, мешканці міста Херсон, окрім соціальних, психологічних та матеріально-житлових проблем, відчули брак інформації, причиною якого стала відсутність джерел правдивої інформації та доступ до них.

Отримання правдивої, якісної інформації жителями тимчасово окупованого Херсону було практично неможливе через захоплення міської телевежі, вишок українського мобільного зв'язку, українських радіохвиль, часто відсутнє було інтернет – з'єднання.

Мешканці ТОТ прагнули отримувати будь-яку та дуже різну інформацію з усіх доступних джерел, намагаючись скласти цільну картину того, що відбувається.

На початку окупації жителі Херсона ще мали доступ до українського телебачення, українського радіо та користуватися українськими інтернет-ресурсами. Однак з часом російські окупанти відключили український мобільний зв'язок, зруйнували телевізійну вежу, щоб підключити абонентів до російських мобільних

операторів та поширювати російську пропаганду через радіо і телебачення. Більшість херсонців, які залишалися в окупованому місті, опинилися в інформаційному вакуумі. Вони не могли отримувати достовірну інформацію, часто були змушені фільтрувати пропагандистські повідомлення або взагалі не мали доступу до новин про події в Україні, зокрема в окупованому Херсоні.

З метою дослідження основних джерел інформації, доступних для мешканців тимчасово окупованих територій та можливість й мотиви користування саме цими джерелами інформації, нами було проведено емпіричне дослідження. Протягом березня – вересня 2023 року (опитування проводилося після деокупації м. Херсон в цілях безпеки респондентів) нами було проведено анкетне онлайн-опитування, у якому взяли участь 220 осіб.

Проведення онлайн-опитування відбувалося за допомогою Google Forms, що дозволила ефективно опитати респондентів та забезпечити конфіденційність відповідей. Анкета розсилалася усім, хто погодився взяти участь у опитуванні.

За статтю респонденти розподілилися таким чином:

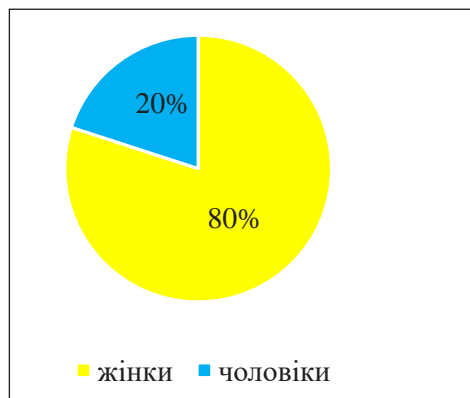

Рис. 1. Стать респондентів.

Вік респондентів зазначений на рис. 2.

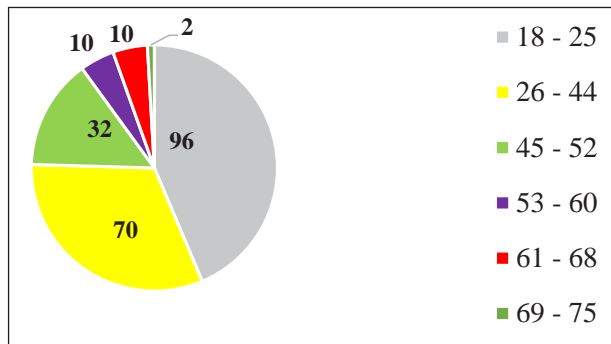

Рис. 2. Вік респондентів

Відповідно висунутої нами гіпотези, щодо того, яким чином респонденти опинилися під

час окупації в місті, наші очікування виправдалися – 94,5% (208 осіб) опитаних мешкали в м. Херсоні до початку повномасштабного вторгнення, і лише 5,5% (12 осіб) є переселенцями з Херсонської області.

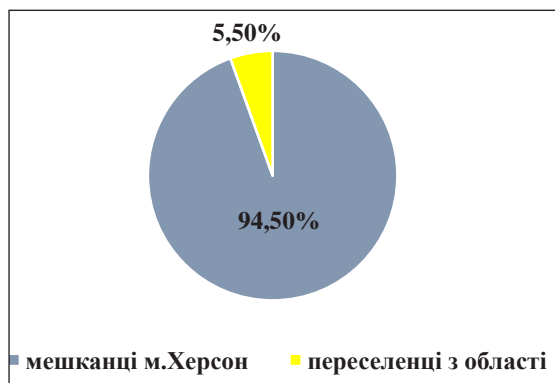

Рис. 3. Причина знаходження респондентів у місті Херсоні під час окупації

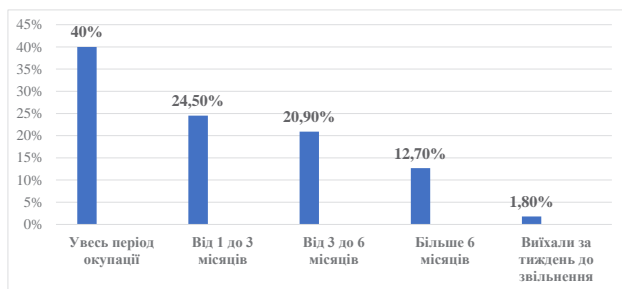

Рис. 4. Час, проведений респондентами в окупації

За відповідями респондентів, основними джерелами інформації для мешканців окупованого міста переважно були соціальні мережі (196 осіб), месенджери (136 осіб) та інтернет-видання (92 особи). Пошукові системи (62 особи), телебачення (50 осіб) і радіо (30 осіб) мали незначну роль як джерела інформації (див. рис. 5).

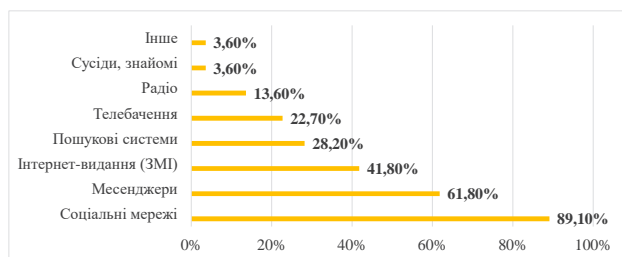

Рис. 5. Основні джерела інформації в окупованому місті

Серед багатьох соціальних мереж мешканці Херсона обирали Instagram, Facebook, TikTok і Telegram, тому що вони були доступні в окупованому місті, зручні у користуванні, використовувалися їхніми близькими та знайо-

мими, не вимагали VPN або викликали довіру у користувачів (див. рис. 6).

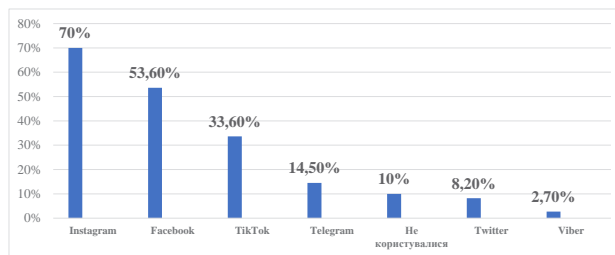

Рис. 6. Доступні соціальні мережі в окупованому Херсоні

Серед найбільш популярних месенджерів, які були доступні для використання під час окупації: Telegram (92,7%), Viber (74,5%), WhatsApp (36,4%), Facebook Messenger (27,3%), Signal (4,5%). Основними причинами обрання саме цих месенджерів були наступні (подаються в порядку актуальності): доступність; користувалися близькі та знайомі; зручні у використанні; довіра; не блокувалися; працювали без VPN; українські.

Основними Інтернет-виданнями та онлайн-ресурсами, доступними для херсонців в окупації були такі (див. рис. 7).

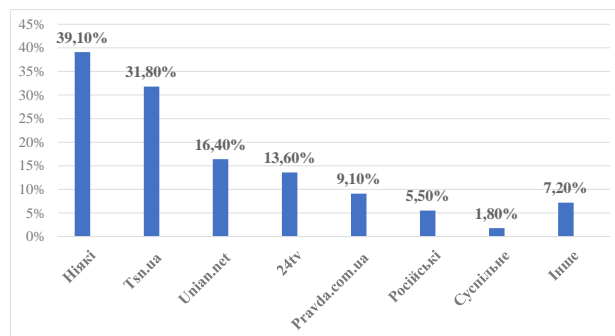

Рис. 7. Основні Інтернет-видання та онлайн-ресурси, доступні в окупації

Пошуковими системами користувалися 28,2% респондентів, серед яких 93,6% використовували Google, 2,7% – Yandex, 5,5% – не користувалися під час окупації пошуковими системами.

Серед опитаних, які дивилися телебачення в період окупації, найпопулярнішими були українські канали новин: 1+1(UA), Україна (UA), ICTV (UA), 5 канал (UA) та Прямий (UA). Переважна кількість респондентів повідомили, що передивлялися саме вказані телевізійні канали через те, що вони працювали без VPN, їх дивилися близькі та знайомі респондентів або дані канали не блокувалися. Переважно усі відповіді стосувалися того періоду окупації, поки херсонці мали доступ до телебачення (поки не було підірвано телевізійну вежу в м. Херсон). Але частина респондентів вказали також

на перегляд каналів російського телебачення, зокрема в період, коли українське телебачення було «обірване» й недоступне для перегляду в окупованому місті: НТВ (RU), Перший канал (RU), 5 канал (RU), Россия24 (RU) (див. рис. 8).

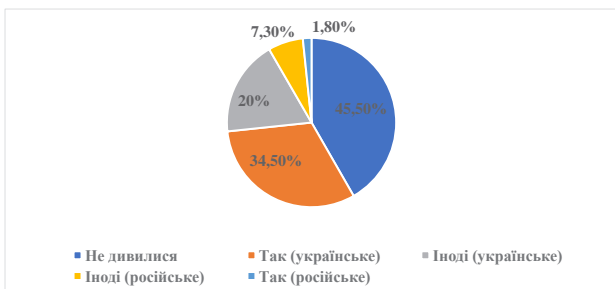

Рис. 8. Перегляд телебачення в окупованому м. Херсон

Під час аналізу результатів опитування було встановлено, що для 13,6% респондентів, під час окупації міста, основним джерелом інформації було радіо. З них більшість слухали українські радіостанції, а частина – російські. Респонденти вказали, що обирали певні радіостанції здебільшого через довіру до них, їх українське походження та зовнішні чинники, такі як блокування, доступність і використання VPN (див. рис. 9).

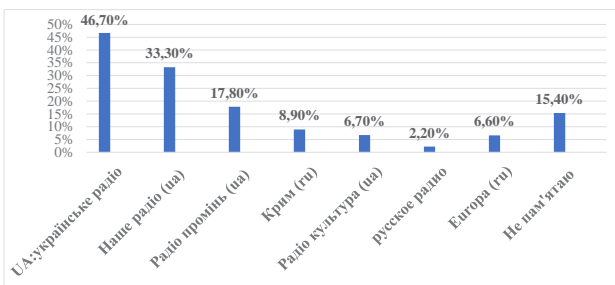

Рис. 9. Доступні для херсонців в окупації радіохвилі

Згідно з аналізом відповідей респондентів, виявлено, що херсонці в умовах окупації користувалися інтернет-додатками (див. рис. 10). Найбільш популярними серед цих додатків були: ЄТривога (82 особи), Documents (22 особи), Ukraine Office Map (16 осіб), Перша мобільна допомога (6 осіб).

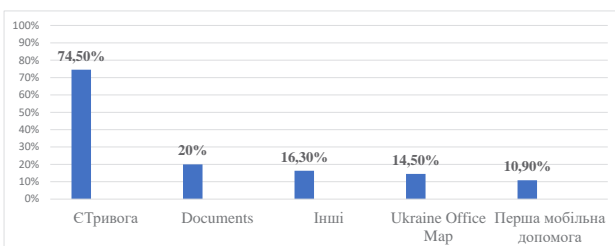

Рис. 10. Інтернет-додатки, якими користувалися херсонці в окупованому місті

Також респондентам були поставлені питання, такі як: «Чи перебували ви у чаті міста/району (Telegram, Viber тощо)?» (див. рис. 11), «Чи використовували ви чат-боти Telegram?» (див. рис. 12) та «Чи переглядали ви в окупації випуски новин у YouTube?» (див. рис. 13). Ці джерела інформації залишалися доступними як під час наявності українського зв'язку в перші місяці окупації, так і під час поширення російського зв'язку, що тривало більшу частину окупаційного періоду Херсона. Доступ до них також міг здійснюватися за допомогою VPN.

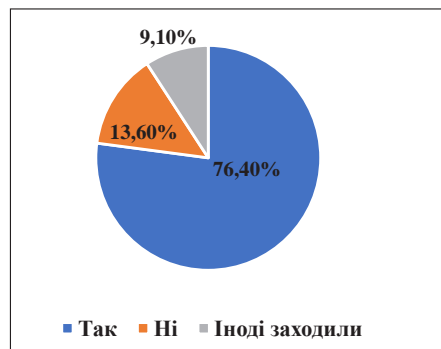

Рис. 11. Перебування херсонців у чаті міста/району

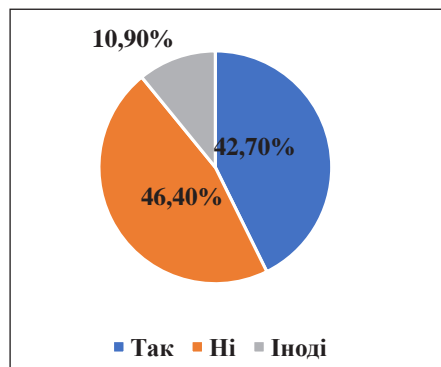

Рис. 12. Користування чат-ботами Telegram

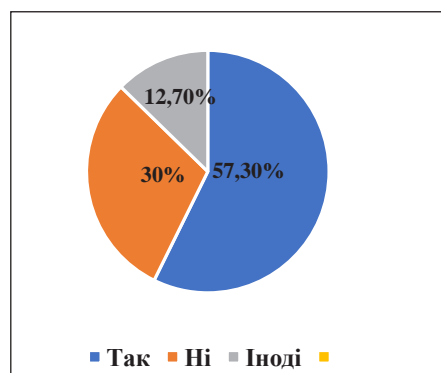

Рис. 13. Перегляд випусків новин у YouTube

На питання «На вашу думку, у новинах під час окупації було багато фейків та пропаганди?», більшість херсонців відповіли ствердно, 27,3% зазначили, що фейки іноді траплялися, а 3,6%

відповіли, що фейки переважно з'являлися в російських новинах (рис. 14).

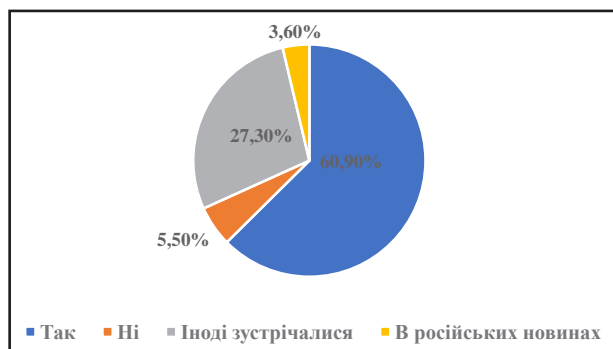

Рис. 14. Наявність фейків у новинах

Незламні херсонці вірили у звільнення рідного міста. Тому попри небезпеку, важкі життєві обставини і труднощі, які спіткали їх в окупації, незважаючи ні на що донатили на ЗСУ – 49,8%, передавали дані про окупантів та розташування їхньої техніки – 38,1%, поширювали в мережах інформацію про життя в окупації – 30,90% опитаних (див. рис. 15).

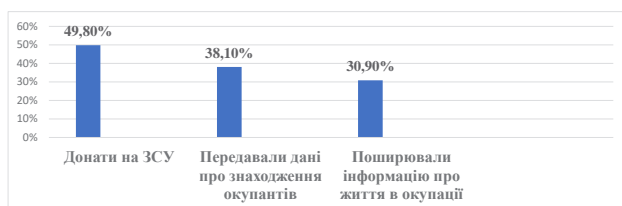

Рис. 15. Долучення херсонців до кібервійськ у період окупації

Висновки з проведеного дослідження.

Відсутність доступу до достовірної інформації, особливо під час окупації міста, лише поглиблювала у херсонців відчуття невизначеності. Наявність надійних джерел інформації є критично важливою в таких ситуаціях, оскільки вона допомагає людям зрозуміти і реагувати на навколишні події. Херсонці тривалий час були частково, а в певний період і повністю, позбавлені цієї можливості.

Основні результати дослідження показали наступне: 40% респондентів залишалися в Херсоні протягом всього періоду окупації. Більшість, а саме 89,1%, використовували соціальні мережі та месенджери для отримання та обміну інформацією. Інтернет-видання та пошукові системи також служили джерелом інформації, спочатку українські, доступні в перші місяці окупації, а пізніше через VPN, коли російські війська заблокували зв'язок.

Близько половини респондентів (45,5%) не дивилися телебачення через наявність великої кількості фейкових новин, про що повідомили 60,9% опитаних. 34,5% респондентів дивилися телевізійні канали під час наявності українського зв'язку. 57,3% херсонців переглядали новини на YouTube.

Ситуація була подібною і з прослуховуванням радіо: поки працювали українські радіохвилі, 32,7% респондентів використовували радіо як джерело інформації.

76,4% респондентів отримували інформацію через чати міста та району, а 42,7% користувалися чат-ботами в Telegram.

Незважаючи на небезпеку та складні умови окупації, херсонці залишалися непохитними у своїй вірі в звільнення міста. Вони продовжували підтримувати ЗСУ через донати (49,8%), передавати дані про окупантів і їхню техніку (38,1%), а також поширювати інформацію про життя в окупації в мережах (30,90%).

Незважаючи на перешкоди в доступі до інформації, мешканці Херсона в період окупації міста, продовжували активно шукати усі можливі шляхи для отримання правдивої інформації. Вони проявляли віру та сподівання у прихід збройних сил України, що свідчить про глибоке патріотичне почуття та відданість країні. Це свідчить про те, що навіть у складних умовах конфлікту люди залишаються вірними своїм ідеалам та переконанням у майбутньому своєї держави. Така віра та активність в пошуку істинної інформації є надзвичайно важливими в умовах гібридної війни та дезінформації, які присутні на окупованих територіях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білаш І., Гарматій О. Соціологічна інформація як складова телевізійних новин (за матеріалами загальноукраїнського телеканалу «1+1»). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Журналістські науки». 2020. Вип. 4. С. 3–10. <https://science.lpnu.ua/uk/sjs/vsi-vypusky/vypusk-4-nomer-2020/sociologichna-informaciya-yak-skladova-televizijnyh-novyn-za>
2. Дмитровський О. Інтернет-радіо в Україні: особливості функціонування. *Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика»*. 2013. Вип. 37. С. 285–289. <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/viewFile/5116/5143>
3. Недопитанський М.І. Технологія теленовин. *Електронна бібліотека Інституту журналістики*. 2016. <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1459>.
4. Ятчук О.М. Інтерактивне телебачення: соціально-комунікаційні моделі та технології: монографія. Дніпро: УМСФ, 2018. 136 с. http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/3059/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%20%D0%AF%D1%82%D1%87%D1%83%D0%BA_%D0%90_28_07.pdf